

України / С. П. Маслюченко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: [зб. наук. пр. / ред. кол. С. І. Світленко (відп. ред.) та ін.]. — Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. — Вип 6. — С. 171–181; Маслюченко С. П. Сергій Подолинський: етнокультурні та духовно-релігійні погляди / С. П. Маслюченко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події постаті: [зб. наук. пр. / ред. кол.: С. І. Світленко (відп. ред.) та ін.]. — Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2005. — С. 168–176.

Анотації

Маслюченко С. П. Фигура Сергея Подолинского в историографии.

В статті показується проблема изучения фігури Сергея Подолинского. Определяется тематика исторических исследований и этапы в изучении идеологии, деятельности украинского деятеля. Рассмотрены особенности исследования в советской и современной историографии, указаны перспективные направления.

Maslyuchenko S. P. Sergei Podolinsky as depicted in historiography.

The paper describes different approaches in studies of life and work of Sergei Podolinsky. Among the discussed problems are the topics coverage and the historical development in the exploration of his activities and ideology. The key features of Soviet and modern historiography are shown. Promising directions for further research are suggested.

О. Г. Шишко

ДИКТАТУРА МУРАВЬОВА В ОДЕСІ

Ключові слова: диктатура, терор, трибунал, арешти, контрибуції, більшовики, ліві есери, анархісти, мобілізація.

Ключевые слова: диктатура, террор, трибунал, аресты, контрибуции, большевики, левые эсеры, анархисты, мобилизация.

Key words: dictatorship, terror, tribunal, arrests, contribution, Bolsheviks, left socialists-revolutionaries, anarchists, mobilization.

В історії Одеси одним з малодосліджених періодів залишається час існування так званої Одеської радянської республіки, зокрема той її відтинок, який пов'язаний з встановленням диктатури М. Муравйова. Останнім часом в українському сус-

пільстві, коли після тривалого і суперечливого демократичного транзиту, знову з'явився запит на «сильну руку» як запоруку покращення добробуту громадян, внаслідок чого почали набирати сили авторитарні тенденції, проблема концентрації влади в одних руках чи в руках однієї політичної сили, набуває нового актуального звучання, тому дослідження цієї проблематики має важливе наукове і практичне значення.

Критична оцінка діяльності М. Муравйова була присутня ще в радянській історіографії, що пояснюється його участю у липні 1918 р. у лівоесерівському заколоті. Що стосується одеського періоду його диктаторства, то ще у 1927 р. голова Одеської Ради Народних Комісарів В. Юдовський піддав нищівній критиці як самого М. Муравйова, так і його діяльність та боєздатність його армії, на чолі якої він прибув до Одеси [1]. Подібний критицизм присутній і в праці В. Коновалова, який особливий акцент зробив на останніх наказах М. Муравйова, у яких той вимагав зруйнувати історичну частину міста [2, с. 187]. Сучасна історіографія тим більше продовжила цю традицію. Так, автори видання «Одесса в епоху війн і революцій», розглядаючи внутрішню та зовнішню політику Одеського Раднаркому, особливо увагу приділили «червоній» диктатурі командарма Муравйова [3].

В той же час, ще далеко не всі сторінки диктаторського правління М. Муравйова знайшли своє всебічне висвітлення, тому метою цієї статті є дослідження причин та наслідків встановлення диктатури М. Муравйова. Малодослідженими тут залишаються сторінки біографії власне М. Муравйова; причини, які спонукали Одеський РНК обмежити свої повноваження на користь диктатора; причини низької боєздатності червоноармійських військ; причини провалу проведення загальної мобілізації в Одесі та розстрілу мирної демонстрації.

19 лютого 1918 р. на політичній арені Одеси з'явилася нова фігура, яка залишила кривавий слід в її історії. Це був колишній підполковник російської армії, а на той час Головнокомандувач арміями Північного й Румунського фронтів М. Муравйов. Одеські газети надрукували телеграму за підписом В. Леніна, в якій повідомлялось про нове призначення переможця Керенського й Центральної Ради. Телеграма була такого змісту:

«Румчород — Юдовському для передачі головком. Муравйову.
Одеса — головком. Муравйову.
Румунській верховній колегії.

Народному секретаріату української республіки, Антонову.

У зв'язку зі складністю стану на російсько-румунському фронті й необхідністю екстреної підтримки революційних загонів у Бессарабії, головком. Муравйов і його північна армія зараховуються у розпорядження верховної колегії. Ми ні на хвилину не сумніваємося, що доблесні герої звільнення Києва без затримки виконають свій революційний обов'язок.

Голова Ради Народних Комісарів Ленін» [4].

В той же час читачі одеських газет заочно вже були знайомі з цією особою. Напередодні ліберальні газети міста детально змальовували криваві події у Києві, які пов'язувались з іменем М. Муравйова. Найбільший шок в одеської публіки викликали сцени жорстокого вбивства київського митрополита Володимира. Так само, як за декілька днів до цього, одеська громадськість була вражена не менш жорстоким вбивством у Петрограді міністрів Тимчасового уряду А. Шингарьова та Ф. Кокошкіна.

Ще раніше, у жовтневі дні 1917 р., ті з читачів цих газет, які чекали на швидке повалення влади більшовиків у Петрограді, із сумом для себе дізналися, що «30 жовтня у результаті запеклого бою під Царським Селом революційна армія розбила на голову контрреволюційні війська Керенського і Корнілова». І підпис: «головнокомандувач військами, які діють проти Керенського, Муравйов (підполковник)» [5]. Тоді ж читачі столичних газет дізналися й біографію нового головнокомандувача, яку він власноруч написав й направив до цих газет, а 23 лютого зі сторінками цієї «автобіографії» ознайомилися й читачі одеського меншовицького «Южного рабочего». Зокрема, звертає на себе увагу та частина біографії, де М. Муравйов зізнається, що «у 1905 р. був, як більшість тоді офіцерів, чорносотенцем» [6]. Також він повідомляв про те, що «вважав і вважаю себе лівим соціалістом-революціонером». Після такого зізнання вже не видаються дивними рядки з наказу № 1, виданого М. Муравйовим під час оборони Петрограду, де солдатам, матросам і червоній гвардії наказувалось на місці «безпощадно і негайно розправлятися своїми силами зі злочинними елементами» [6].

Подібний заклик «безпощадно знищити всіх офіцерів, юнкерів, гайдамаків, монархістів і всіх ворогів революції» містився і в «Наказі № 9 революційним арміям східного фронту», виданому 22 січня (4 лютого) у Дарниці [7, с. 126].

Прибувши до Одеси, перший свій візит М. Муравйов здійснив на військовий корабель «Алмаз». Враховуючи той факт, що «Алмаз» в дні першого приходу до влади більшовиків в Одесі також став символом терору, самосудів, свавілля революційних матросів та з огляду на той кривавий шлях, який М. Муравйов залишив після себе в Києві й багатьох інших містах України, цим самим він засвідчив, що політика терору буде ним продовжена і в цьому місті.

Про те, що його війська «розстріляли всіх юнкерів, офіцерів і генералів у Києві», він не криючись, більше того з пафосом, повідомив вже 20 лютого на об'єднаному засіданні Рад робітничих, солдатських, матроських і селянських депутатів [8]. До речі, ці слова М. Муравйова зібрання зустріло оплесками [9].

Але ситуація в Одесі суттєво відрізнялася від інших міст України. Справа в тому, що на той час румунські війська захопили значну територію Бессарабії, все більше загрожуючи й самій Одесі. Тому перед М. Муравйовим було поставлено завдання очолити революційні армії, які звільнять Бессарабію від румунських окупантів. Ще до його прибуття Одеська Рада робітничих депутатів прийняла рішення про організацію революційно-соціалістичної добровільної червоної армії [10]. Отже, дві армії мали об'єднатися й виконати поставлене завдання.

Звичайно, нова влада, як влада робітників і селян, могла покладатися у цій справі на тих же робітників і селян. Тому після відвідин «Алмазу» головнокомандувач провів зустріч з представниками робітничих організацій міста, на якій звернувся до них з запальною промовою, закликаючи негайно записуватись до війська [11]. В той же день він виступив на мітингу у Міському театрі з не менш пафосною промовою, у якій висловив щире сподівання вже наступного дня побачити згуртовані лави робітництва міста, які вирушають на фронт [12].

Часто виступаючи на різного роду зібраннях, М. Муравйов хизувався своїм знанням міста, хоч і зізнавався, що місто його не знає. Й справді, у своїх спогадах М. Омелянович-Павленко

називав його «детіщем Одеси», тому що той до війни служив у поліції, а під час війни був сотенним старшиною у школі прапорщиків [13, с. 85]. Це знання М. Муравйова, до речі, в основному зводилось до одного, до того, що одеська буржуазія володіє величезними фінансовими ресурсами.

Тому вже на наступній зустрічі М. Муравйов прагнув продемонструвати як він «швидко й позитивно» вирішує питання фінансування армії. Ця зустріч відбулась у Міській думі, на ній були присутні банкіри, фабриканти, промисловці, домовласники тощо. Перед присутніми воєначальник поставив вимогу надати йому у термін до 12-ї години 24 лютого 10 млн. крб. Якщо ж він не отримає цих коштів, то тоді він погрожував, що від палаців буржуазії «не залишиться й попелу», а їх власників він «кине у воду», а їх «сімейства будуть віддані на розтерзання натовпу» [12]. Коли, реагуючи на ці слова М. Муравйова, з ним у суперечку вступив товариш міського голови Б. Фрідман, М. Муравйов у свою чергу віддав наказ відправити Б. Фрідмана на «Алмаз». Але вже незабаром під тиском присутніх на зборax відмінив свій наказ.

Та найбільшою несподіванкою для влади стала пасивність одеського пролетаріату, який нараховував до 120 тис. осіб, але не поспішав не те що розпалювати вогнище світової революції, а й ставати на захист начебто своїх революційних завоювань. Ні агітація РНК Одеси, ні запальні заклики М. Муравйова не мали суттєвого результату. Вже 22 лютого на закритому об'єднаному засіданні Виконавчих комітетів Рад робітничих, солдатських, матроських і селянських депутатів та Румчороду головнокомандувач змушений був зізнатися, що «робітники Одеси не відчувають класової відповідальності, вони інертні» [14]. А в останні дні радянської влади в Одесі більшовицький «Голос пролетарія» з цього приводу з сумом констатував: «Інертність, пасивність й прохолодне ставлення до такого святого обов'язку як захист своїх свобод у нас є звичним явищем. Навіть ті крихітні загони, які вирушали з Одеси на допомогу нашим військам, загалом виявились не на висоті свого обов'язку» [15].

А поки що М. Муравйов запропонував призвати до війська всіх, хто був здатен захищати революцію. Також він вніс пропозицію запровадити трудову повинність, провівши реєстрацію

безробітних профспілками, після чого дати їм роботу. Справа в тому, що в Одесі на той час нараховувалось до 20 тис. безробітних, які «часто відмовлялися від роботи, не хотіли нічого робити, а тільки захоплювали кімнати і гроші» [14]. Після нетривалих дебатів було прийнято постанови про необхідність запровадження трудової повинності та про потребу оголошення мобілізації для захисту радянської влади.

23 лютого відбулось засідання РНК Одеси, на якому було прийнято ряд важливих рішень. Найважливішим було питання про вищу воєнну владу на фронті і області, в результаті обговорення якого було прийнято постанову про те, що «вищою воєнною владою є головнокомандувач революційними арміями, які діють проти румунської олігархії» [16]. Іншими словами, мова йшла про встановлення диктатури М. Муравйова. Що стосується цивільної влади, то згідно іншої постанови вона залишалася у РНК, яка визнавалася вищою верховною владою, відповідальною перед радами солдатських, селянських, робітничих, матроських депутатів. Також з невизначеним статусом залишалася Верховна автономна колегія РНК РРФСР щодо русько-румунських справ.

Чим же було продиктоване рішення про позбавлення лівової частки повноважень РНК? Відповідь на це питання знаходимо у спогадах В. Юдовського. За його словами, М. Муравйов з'явився в Одесі «осяяний славою свого переможного наступу на Україну» [1, с. 141]. Але він з'явився в той час, коли авторитет більшовицької влади в місті катастрофічно падав, тому що влада була бідною «як церковні миші». І тому, коли М. Муравйов почав вимагати диктаторських повноважень, ця влада нічого не могла вдіяти і передала йому повноваження, «хоча і з великим незадоволенням і з великим смутком, але іншого виходу у більшовиків не було». Проте цей крок призвів до ще більшого удару «по тому жалюгідному будівництву», яке тоді здійснювала нова влада.

Цей удар був викликаний поведінкою «загартованих» у боях «доблесних героїв», за висловом В. Леніна, червоногвардійських загонів М. Муравйова. Саме на той час «у них був момент максимального розкладу й ідеологом цих розкладених загонів був сам Муравйов». З цього факту В. Юдовський зробив висновок, що ці війська просто не могли забезпечити проведен-

ня хоч якоїсь переможної війни [1, с. 142]. Причиною цього був добровільний принцип їх формування, що серед іншого передбачав самозабезпечення. Тим більше, що місцева влада сама була бідною й матеріально забезпечити це воїнство не могла.

Отримавши нові повноваження, М. Муравйов, перш за все, розставив на вулицях міста патрулі, які почали обшукувати громадян, спочатку на цих же вулицях, а згодом і в їх помешканнях. Наступним кроком стала спроба запровадження облогового стану у місті. Але вже незабаром це рішення було відмінено. 27 лютого 1918 р. декретом РНК Одеси було розпущено Міську думу. З 8 березня було заборонено виходити переважній більшості одеських газет.

Що стосується обшуків, то вони мали проводитись з метою вилучення зброї у кримінальних елементів, які розв'язали справжню війну проти жителів міста. Але вже незабаром з'ясувалося, що під час обшуків воїни М. Муравйова вилучали не тільки зброю, а й гроші і навіть речі громадян. Одного робітника навіть вбили, коли той почав протестувати. Така їх поведінка викликала рішучий протест робітництва Пересипу й відповідно обговорення 26 лютого на засіданні Виконкому ради робітничих депутатів. Більше того, у ніч на 26 лютого загони матросів обеззброїли місцевих червоногвардійців. Останні разом з солдатами червоної армії в свою чергу заявили про те, що з подібними ексцесами будуть боротися із застосуванням сили. У зв'язку з цим комісар міліції Г. Слепов заявив, що загони М. Муравйова замість того, щоб боротися зі злочинними елементами, воюють з червоною гвардією, тероризують мирних жителів [17]. До речі, 2 березня вже декілька сотень партизан червоної армії влаштували у місті п'яний дебош, для угамування якого була задіяна міліція з кулеметами [18].

Отже, М. Муравйов закликав робітників до зброї, а його воїнство в цей час грабувало й вбивало тих же робітників. Як запізнілу реакцію на ці явища можна вважати наказ революційним арміям М. Муравйова від 9 березня, де він наказував «при реквизиции нужных для армии продуктов соблюдать сугубую осторожность, ни в коем случае не задевая интересов беднейшего населения» [19].

Наприкінці лютого Одесу облетіла чергова страшна звістка. На цей раз мова йшла про вбивства й пограбування у Се-

вастополі, коли за дві доби матросами було за різними даними вбито від 250 до 300 «буржуїв». Без перебільшення можна стверджувати, що в ті дні всі погляди жителів міста були спрямовані на «Алмаз». Хоча з «Алмазу» надійшла звістка про те, що вони не допустять подібного [20], напруга у місті не зменшувалась. Градус цієї напруги ще більше зріс, коли стало відомо, що пізно ввечері 1 березня було заарештовано групу «капіталістів», серед яких були і чоловіки, і жінки, всього 69 осіб, з вимогою виплатити вже 40 млн. крб. 3 березня арештантів звільнили, але з умовою, що 4 березня вони виплатять відповідну суму [21].

3 березня у РНК Одеси відбулась зміна керівника. В. Юдовський склав із себе повноваження голови й передав їх П. Старостіну, який до цього виконував обов'язки комісара праці. В ці дні також радикально змінилася ситуація, до міста наближались австро-німецькі війська й війська УНР. Відповідно зростає необхідність в коштах для фінансування армії. Ще 26 лютого на засіданні Виконкому Ради робітничих депутатів з'ясувалося, що для фінансування ешелону, який вирушає на фронт, з необхідних 500 тис. руб. в наявності є лише 200 тис. А всі заяви М. Муравйова про те, що в нього є 15 млн. виявилися обманом [17]. Тому до справи підключився П. Старостін, який «виголосив просту, але яскраву промову: давайте гроші, інакше ...» Й нажахана публіка «озиралась на всі боки, стинала плечима» й несла гроші до банку [22]. 11 березня «Голос пролетарія» на першій сторінці аршинним шрифтом помістив відозву: «Граждане города Одессы! Если хотите спасти родной город и жизнь вашу и ваших семейств, несите наличные деньги. Все сколько кто имеет в кассу Русско-Азиатского банка. Сегодня же. Минута чрезвычайно грозная. Завтра уже будет поздно. Комиссия по самообложению» [15]. В цьому ж номері було надруковано й відозву М. Муравйова «Всім радянським військам», яка також була розклеєна по місту і в якій містився заклик «знищувати капіталістів, генералів, офіцерів, юнкерів, поміщиків, гайдамаків й австро-угорських авантюристів». І підпис: «Люблячий Вас всіх Головнокомандувач Муравйов». Й до банку потягнувся ланцюг жертводавців. Люди металися містом, «купували» готівку, добували її різними шляхами й несли до цієї бездонної комісії.

До речі, на початку травня 1918 р. одеські газети з величезним сарказмом коментували факт ув'язнення та притягнення до суду М. Муравйова за «ненадання звітності» за свої фінансові операції. Ось що з цього приводу писав «Южный рабочий»: «Вахмістр за вихованням і погромник за переконанням» Муравйов був одним зі стовпів «робітничо-селянської влади». Він привільно почував себе у кривавому розгулі, де міг жити і діяти згідно своєї волі: карати і милувати, встеляти вулиці трупами, розстрілювати полонених, спалювати будинки, бомбардувати міста, душити свободу, топити в крові ідею соціалізму. Головнокомандувач над армією «мішечників» і грабіжників, він став насправді головновимагачем. Майстерно вимагаючи у буржуїв мільйони «в ім'я соціалізму», він клав їх до своєї бездонної кишені, не думаючи, що доведеться давати звіт своїм невдячним патронам». І як після цього назвати владу, ставила риторичне запитання редакція газети, яка півроку не тільки терпіла, а й звеличувала вчорашнього «царського слугу» [23].

Кошти, звичайно, були важливим, але не головним фактором захисту міста, вірніше радянської влади. Необхідно було мати чисельну й боездатну армію, якої не було. Тому надзвичайний революційний штаб з оборони м. Одеси, виконуючи постанову об'єднаного засідання Виконавчих комітетів рад робітничих, солдатських, матроських і селянських депутатів та Румчороду, 11 березня 1918 р. видав наказ про загальну мобілізацію, згідно якого все чоловіче населення у віці від 18 до 45 років включно, яке було здатне носити зброю й виконувати трудову повинність, зобов'язувалось виступити на захист Одеси [19].

Проте така політика М. Муравйова та П. Старостіна викликала спротив навіть серед членів РНК Одеси. 11 березня розпорядженням РНК було утворено верховну колегію у складі: Раузе, Юдовського, Брашевана, Лермонтова, Зайцева. Більше того, РНК підпорядковувався цій колегії і мав виконувати всі її розпорядження. Головнокомандувачем всіх військ, які захищали Одесу, було призначено лівого есера П. Лазарева. Зразу ж військовий комісар і вже член верховної колегії Раузе видав наказ про розформування військового комісаріату одеського гарнізону [19]. Такі дії згодом В. Юдовський пояснював тим, що диктатура Муравйова «нічого із себе не представляла, як нічого із себе не представляв і Муравйов» [1, с. 142].

До речі, діяльність М. Муравйова не могла не знайти свого вираження в одеському гуморі. Ось один із прикладів народної творчості того часу:

«Нас потоком из слов затопил Муравъёв, Непокорные, вас я стащу на «Алмаз»!

Окруженный матросов толпой (Запылало лицо, как пожар).

Он буржуям грозил, оборонцев срамил, В трибунале потом вас осудят гуртом.

Но зато восхищался собой. Нам порукой суда комиссар» [6].

Коли у місті стало відомо про оголошення загальної мобілізації, до проведення якої сама влада виявилась не готовою, то це спровокувало масові акції протесту, які вилились у грандіозну демонстрацію на Куликовому полі. Демонстранти носили білі прапори й кричали «Геть війну», а багато ораторів виступали з промовами, в яких наказ про загальну мобілізацію піддавали дуже жорсткій критиці. Реакцією радикально налаштованої влади на цю демонстрацію стало направлення на Куликове поле загону озброєних солдат і матросів, які спочатку зробили декілька попереджувальних пострілів, а потім відкрили вогонь по натовпу, після чого він розсіявся, залишивши на бруківці декілька пораниених і двох вбитих [22].

Отже, сподівання більшовиків на те, що «одеський пролетаріат з честю виконає свою місію» [15], не справилися. Тому матроси кинулися грабувати магазини й склади, стягуючи награбоване на судна, які вже готувалися до відходу до Севастополя.

Останнім же акордом диктаторства М. Муравйова стали його накази про руйнування міста. Так, перед військовими кораблями він поставив завдання вступити у бій з німцями й відкрити артилерійський вогонь по місту, по його «буржуазних кварталах». Уже коли кораблі були на рейді, Муравйов знову по радіо передав всім судовим комітетам: «Ще раз підтверджую й наказую виконати мій наказ про знищення Одеси». Аналогічний наказ він віддав й сухопутним військам: «При переході повз Одесу зі всієї наявної артилерії відкрити вогонь по буржуазній, націоналістичній й аристократичній частині міста, зруйнувавши її й підтримавши у цій справі наш доблесний героїчний флот» [2, с. 187]. На щастя, ці накази Муравйова не були виконані, що згодом одеські більшовики ставили собі у заслугу, поливаючи при цьому брудом «зрадника Муравйова».

У середині липня 1918 р. одеська громадськість дізналася, що у зв'язку з чехословацьким заколотом М. Муравйова було випущено з в'язниці й призначено головнокомандувачем військ внутрішнього фронту, які діяли проти чехословаків. Але вже незабаром стався заколот лівих есерів, до якого приєднався й М. Муравйов. Наказавши військам рухатися на Москву, сам він подався до Симбірська, щоб схилити на свій бік Симбірську раду. Але ні війська, ні рада його накази не виконали. В стані розпачу він відкрив вогонь по членах ради, поранивши декількох, після чого й сам застрелився. Про детальний перебіг цих подій своїх читачів, зокрема, повідомив «Одесский листок» [24].

Таким чином, неспроможність радянської влади в Одесі вирішити найважливіші проблеми спонукала її до передачі більшої частини своїх повноважень диктатору М. Муравйову. В той же час накладення контрибуцій на буржуазію та арешт її представників, проведення обшуків серед всіх верств населення, оголошення примусової загальної мобілізації і як наслідок розстріл мирної демонстрації, насадження атмосфери страху, що склало основу диктаторського режиму, призвело до ще більшого загострення ситуації й остаточного падіння авторитету радянської влади.

Джерела та література

1. Юдовский В. Деятельность Одесского Совнаркома // Октябрь на Одещине: Сборник статей и воспоминаний к 10-летию Октября. — Одесса, 1927. — С. 138–145.
2. Коновалов В. Г. Подвиг «Алмаза». Документальная повесть. — 2-е изд., перераб. и доп. / В. Г. Коновалов. — Одесса: Маяк, 1989. — 224 с.
3. Файтельберг-Бланк В., Савченко В. Одесса в эпоху войн и революций. 1914–1920: Очерки / В. Файтельберг-Бланк, В. Савченко. — Одесса: Optimum, 2008. — 336 с.
4. Одесский листок. — 1918. — 6 февраля.
5. Маленький одесский листок. — 1917. — 1 ноября.
6. Южный рабочий. — 1918. — 10 (23) февраля.
7. Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси. — К.: Наукова думка, 2002. — 950 с.
8. Известия Совета рабочих депутатов и представителей армии и флота. — 1918. — 21 (8) февраля.
9. Одесский листок. — 1918. — 21 (8) февраля.
10. Известия Совета рабочих депутатов... — 1918. — 15 (2) февраля.

11. Там само. — 20 (7) февраля.
12. Одесский листок. — 1918. — 7 февраля.
13. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920): Документально-художнє видання / Упоряд. М. Ковальчук. — К.: Темпора, 2007. — 608 с.
14. Известия Совета рабочих депутатов... — 1918. — 23 (10) февраля.
15. Голос пролетария. — 1918. — 11 марта (26 февраля).
16. Известия Совета рабочих депутатов... — 1918. — 26 (13) февраля.
17. Там само. — 28 (15) февраля.
18. Одесский листок. — 1918. — 3 марта (18 февраля).
19. Известия Известия Совета рабочих депутатов... — 1918. — 12 марта (27 февраля).
20. Одесский листок. — 1918. — 2 марта (17 февраля).
21. Там само. — 4 марта (19 февраля).
22. Там само. — 14 (1) марта.
23. Южный рабочий. — 1918. — 10 мая (27 апреля).
24. Одесский листок. — 1918. — 17 (4) июля.

Анотації

Шишко А. Г. Диктатура Муравйова в Одессе.

В статье рассматривается период в истории так называемой Одесской советской республики, когда в ней была установлена диктатура М. Муравйова. Диктатура проявилась в наложении контрибуции на буржуазные слои общества, аресте их представителей, проведении повальных обысков среди всех жителей города, закрытии большинства газет, проведении насильственной всеобщей мобилизации и расстреле мирной демонстрации.

Shyshko A. G. Dictatorship of Muravyov in Odessa.

This article is devoted to the period in history of so-called Odesa Soviet Republic, when there was established dictatorship of M. Muravyov. The dictatorship became apparent in laying the bourgeois strata of the society under contribution, arrests of their representatives, conducting searches, closure of newspapers, conducting of forcible general mobilization and executing of peaceful demonstrations.